

KAS KA VÄIKERIIGID VAJAVAD TASAKAALUS LAEVASTIKKU?

Taavi Urb

Tuntud Bosnia ja Hertsegoviina päritolu meresõjandusajaloolase ja -teoreetiku Milan Vego sõnul „on võimetus luua tasakaalus laevastikku põhjustanud palju raskusi strateegiliste eesmärkide saavutamisel meresõjas“¹. Kuid kas see väide kehtib ka väikeriikide kohta?

Kuigi on olemas konsensus, et mereriigil on kasulik omada tasakaalus laevastikku, ei pruugi see kehtida piiratud ambitsioonide, nappide ressursside ja eriomaste probleemidega väikeriikide kohta. Jätkuv sõjandusrevolutsioon ja varasemad eelarvekärped on loonud olukorra, kus suutlikku laevastikku on järjest raskem ülal pidada. Seepärast tasub küsida, kas väikeriigid peaksid püüdlema tasakaalus laevastiku poole või on neil teisi, paremaid võimalusi.

Meredomeeni tähtsus

70,8% Maa pindalast moodustab meri. Kuigi inimesed elavad maismaal, on meredomeen oluline igale rannikuriigile. Merel on neli ajaloolist olemust: ressursiallikas, transpordimeedium, info vahetamise meedium ja võimu kehtestamise meedium. Inimkond ammutab praegu 20% toiduvalkudest merest. Kalapüük ja -tööstus on väga oluline rahvusvaheline äri.² Mere all leidub tähtsaid loodusvarasid, neist esikohal on nafta ja maagaas, millest juba pool ammutatakse merepõhjast³. Kuna meretransport on suurte koguste puhul kõige odavam ja kiirem transpordiviis, toimub üle 90% maailma kaubandusest meritsi⁴. Meremehed on läbi aegade olnud informat-

¹ **Vego, Milan** N. 1999. *Naval Strategy and Operations in Narrow Seas*. London: Taylor and Francis, p. 297.

² **Till, Geoffrey** 2013. *Seapower: A Guide for the Twenty-First Century*. Revised and updated third edition. New York: Routledge, pp. 6–7. [Till 2013]

³ **Мурашов, Е. А.** 2002. *Основы тактики военно-морского флота*. Санкт-Петербург: Министерство обороны Российской Федерации, с. 10.

⁴ **Till** 2013, pp. 7–13.

siooni vahendajad, tänapäeval täidavad seda rolli mere- ja ookeanialused internetikaablid. Hinnanguliselt toimub nende kaudu 90% internetiliiklustest⁵. Merevõimud saavad kasutada merd, et tuua oma sõjajõud vastaseni või sundida vastast kuulekusele tema mere kasutamise võimalusi piirates. Selline jõukuvamine ei pruugi olla dessantoperatsioon teise riigi rannikule, piisab riigi mereühenduste katkestamisest või ainult sellega ähvardamisest. Juba suutliku laevastikuüksuse kriisipiirkonda saatmist peetakse väga tugevaks poliitiliseks sõnumiks.⁶ Tänapäeval on mere neljale ajaloolisele olemusele lisandunud viies: seda mõistetakse üha enam kui looduskeskkonda, kus saab puhata, aga mis vajab ka kaitset.⁷

Rannikuriik ei saa merest tulenevaid võimalusi ja ohte ignoreerida. Merendusklaster (kalapüük ja -tööstus, laevandus, laevaehitus jm) võib anda riigi majandusse suure panuse. Teisest küljest võib merepiir saada ukseks vaenuliku riigi agressioonile. Seepärast on igal rannikuriigil mingid mere- lised huvid ja iga rannikuriik vajab vahendeid, st mingit sorti merejõude, et neid kaitsta. Mõnikord ei tunne riigid küll oma olemasolevaid või võimalikke huvisid ära.⁸ Mereväekogukonnas nimetatakse sellist nähtust merepimeduseks.

Mis on väikeriik?

Üldaktsepteeritavat väikeriigi definitsiooni ei ole olemas, kuid on konsensus, et väikeriikidel on suhteliselt vähe ressursse ja/või on nad riikidevahelise süsteemi seisukohalt ebaolulised või väikse mõjuga. Seepärast tuginevad nad oma julgeoleku kaitsel kollektiivkaitsesele või rahvusvahelistele julgeolekukokkulepetele.⁹ Anders Wivel, Alyson J. K. Bailes ja Clive Archer

⁵ **Main, Douglas** 2015. Undersea Cables Transport 99 Percent of International Data. – Newsweek, April 2. <https://www.newsweek.com/undersea-cables-transport-99-percent-international-communications-319072> (20.12.2020).

⁶ **Till** 2013, pp. 14–17.

⁷ *Ibid.*, pp. 300–301.

⁸ **Urb, Taavi** 2016a. Euroopa mereline julgeolekulõhe. – Sõdur, nr 9. [**Urb** 2016a]

Mellett, Mark 2014. Adaptive Dynamic Capabilities and Innovation: The Key for Small Navies Protecting National Interests at and from the Sea. – Mulqueen, Michael; Sanders, Deborah; Speller, Ian (eds.). Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace. Dorchester: Ashgate Publishing Company, p. 68. [**Mellett** 2014]

Laanemets, Ott 2014a. Eesti merejõudude ülesannete analüüs ja sellest tulenevad laevatüübid. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool. [**Laanemets** 2014a]

⁹ **Maass, Matthias** 2017. Small states in world politics. The story of small state survival, 1648–2016. Manchester University Press, pp. 220–221, 232.

väidavad, et väikeriigid ei suuda iseseisvalt oma sõltumatust kaitsta, nende tegutsemisvõimalused on piiratud ja mõju rahvusvahelistes suhetes väike. Seetõttu nad pigem kohanevad rahvusvahelise keskkonnaga kui kujundavad seda ja üritavad saavutada mõju rahvusvaheliste institutsioonide kaudu.¹⁰ Kuid kuna väikeriikidel võib olla midagi, mida suuremad tahavad – loodusvarad, strateegiline asukoht, toetus või hääl rahvusvahelisel areenil –, peavad nad kaitsma oma territoriaalset terviklikkust, poliitilist suveräänsust, rahvuslikku identiteeti ja tegutsemisvabadust¹¹.

Ka väikeriikidel võib olla oma suur strateegia (ingl *grand strategy*)¹². Sel juhul kuuluvad merejõud nende „kõige olulisemate rahuaegsete võimuhobade ja diplomaatilise kapitali“ hulka¹³. Enamasti teevad nad siiski nii sõjalisi kui korratagamisoperatsioone eelkõige oma või lähivetes. Kuigi territoriaalveed ja majandusvöönd¹⁴ on väikesele rannikuriigile ehk rannikuvõimule (ingl *coastal power*) olulised, on väikeriigi merevõim piiratud nii intensiivsusest kui ka ulatusest.¹⁵

Mis on tasakaalus laevastik?

Ajalooliselt tähendab tasakaalus laevastik suurte sõjalaevade (ingl *capital ship*), ristlejate-fregattide ja väikelaevade optimaalset vahekorda. Suured sõjalaevad (tänapäeval lennukikandjad, tuumaallveelaevad ja ristlejad) annavad mereväele löögijõu, kuid mereväge ei saa üles ehitada ainult suurtest sõjalaevadest, sest need on selleks liiga kallid ega suuda täita kõiki mereväele vajalikke ülesandeid. Seepärast vajab täiuslik merevägi odavamaid, kuid

¹⁰ **Wivel, Anders; Bailes, Alyson J. K.; Archer, Clive** 2014. Setting the Scene: Small States and International Security. – Wivel, Anders; Bailes, Alyson J. K.; Archer, Clive (eds.). Small States and International Security: Europe and Beyond. London and New York: Routledge, pp. 5–7.

¹¹ **Bailes, Alyson J. K.; Rickli, Jean-Marc; Thorhallsson, Baldur** 2014. Small States, Survival and Strategy. – Wivel, Anders; Bailes, Alyson J. K.; Archer, Clive (eds.). Small States and International Security: Europe and Beyond. London and New York: Routledge, p. 26.

¹² **Holmes, James R.** 2012. Small Navy, Strong Navy. – The Diplomat, December 20. <http://thediplomat.com/2012/12/small-navy-strong-navy/> (13.09.2017). [**Holmes** 2012]

¹³ **Børresen, Jacob** 2004. Coastal Power: The Sea Power of the Coastal State and the Management of Maritime Resources. – Hobson, Rolf; Kristiansen, Tom (eds.). Navies in Northern Waters 1721–2000. London: Frank Cass, pp. 273–274. [**Børresen** 2004]

¹⁴ Majandusvöönd on territoriaalmerega piirnev merevöönd, kus rannariigil on eesõigus mere elusvarule ning ainuõigus kasutada merepõhjas lasuvaid loodusrikkusi ja rajada tehissaari.

¹⁵ **Børresen** 2004, pp. 250–251.

kiireid ning suure autonoomsuse ja piisava tulejõuga hävitajaid, fregatte ja konventsionaalseid allveelaevu, et tegutseda vähem olulistel merealadel ning kaitsta oma suuri sõjalaevu. Spetsiifiliste ülesannete täitmiseks või spetsiifilistel merealadel tegutsemiseks vajab merevägi ka väiksemaid laevu, nagu korvetid, patrull-laevad, miinilaevad ja dessantlaevad.

Tänapäevane tasakaalus laevastik on platvormide ja relvasüsteemide kombinatsioon, mille koosmõju on suurem kui selle elementide summa. Tasakaalus laevastikul on vähemalt piiratud võimed kõigis peamistes mere-sõjapidamise valdkondades: pealveetõrjes, õhutõrjes, allveelaevatõrjes ja miinisõjas.¹⁶ Rannikuvõimu seisukohalt peavad tasakaalus laevastikul olema vahendid ja võimed, mis katavad kogu konfliktispektri rahust sõjani. See peab olema piisavalt paindlik, et võimaldada erinevaid tegevusvariante täielikust alistumisest totaalse sõjani. Rannikuvõimu merevägi ei peaks olema suure mereväe vähendatud koopia, vaid kujundatud lähtudes kohalikest oludest ja ülesannetest.¹⁷ See „laevastik“ hõlmab lisaks laevadele ka maismaal paiknevaid ja õhuvahendeid, mis laevade tegevust toetavad.

Tasakaalus laevastiku ülesehitus ja suurus sõltub riigi geograafilisest asendist, poliitilisest ja majanduslikust olukorrast ning tuvastatud ohtudest ja ambitsioonidest. Kui need muutuvad, peab muutuma ka tasakaalus laevastik. Parim viis selle mõtte selgitamiseks on Lõuna-Korea mereväe näide. Kuni 1993. aastani oli Lõuna-Korea merevägi keskendunud oma riigi territooriumi kaitsmisele Põhja-Korea rünnaku eest. Järgnenud nn päikesepaistepoliitika Põhja-Koreaga ja maaväe mõju alt vabanemine võimaldasid Lõuna-Korea mereväel oma perspektiive laiendada ja alustada regionaalse tegutsemisvõimega avamerelaevastiku loomist, kuid 2010. aastal halvenenud suhted Põhja-Koreaga tõid Lõuna-Korea mereväe vanasse rolli tagasi.¹⁸ Teise näitena on Hiina mereliste ambitsioonide suurenemine alates 2009. aastast sundinud teisi selle piirkonna riike oma merevägesid ümber kujundama¹⁹.

¹⁶ **Murumets, Jaan** 2016. Eesti merejuleolek. Uuringu raport. – ENDC Occasional Papers, Vol. 5. Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 13. [**Murumets** 2016]

¹⁷ **Børresen** 2004, pp. 253–263.

¹⁸ **Bowers, Ian** 2014. The Republic of Korea Navy – a “Big” Small Navy. – Mulqueen, Michael; Sanders, Deborah; Speller, Ian (eds.). *Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace*. Dorchester: Ashgate Publishing Company, pp. 95–107.

¹⁹ **McDevitt, Michael** 2014. *Small Navies in Asia: The Strategic Rationale for Growth*. – Mulqueen, Michael; Sanders, Deborah; Speller, Ian (eds.). *Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace*. Dorchester: Ashgate Publishing Company, pp. 81–83.

Väikeriikide merevägede ülesanded

Kuigi „geograafiliste olude ja asümmeetrilise tehnoloogia rakendamine võib muuta märgatavalt väiksema mereväe /.../ strateegiliselt ebaproportsionaalselt efektiivseks“²⁰, ei suuda rannikuvõim üldjuhul sõda ainult jõule toetudes võita. Seepärast ei ole rannikuvõimu mereväe peaesmärk kaitse, vaid heidutus. Väikeriigi merevägi peab keskenduma kohalolekule ja olukorra-teadlikkusele, kuid tal peab olema piisavalt jõudu, et vältida *fait accompli*’d, kui agressor kasutab nn selget jõudu (ingl *definitive force*).²¹ Väikeriigi merevägi peab olema piisavaks künniseks (ingl *tripwire*) ja sundima agressori esimesena tulistama²². Merejõud moodustavad seega olulise osa ründekünnisest²³.

Kohalolek merel on oluline rahu- ja veel enam kriisiajal, kui rannikuvõim peab demonstreerima teadlikkust merealal toimuvast ning otsustavust kehtestada oma suveräänsust ja seadusi. Rannikuvõimu jaoks on ülimalt oluline kehtestada, jõustada ja vajadusel kaitsta suveräänsust oma merealal, muidu täidavad selle vaakumi teised.²⁴ Somaalia ja Liibüa on kurvad näited selle kohta, mis juhtub, kui rannikuriik ei suuda kaitsta oma huvisid oma enda merealal. Eesti ajaloost on paslik meenutada auriku Metallist uputamist Narva lahes 1939. aastal ja sellele järgnenud sündmusi. Arctic Sea kaaperdamine 2009. aastal ning „tundmatute allveelaevade“ retked Rootsi vetesse 2014. ja 2017. aastal tõestavad veenvalt, et riigi suveräänsus oma territoriaalvetes ei ole garanteeritud ka siin ja praegu. Venemaa hiljutistes konfliktides avaldunud püüd tegutseda vaid pisut allpool „päris“ sõja taset ja oma osalust eitada näitab selgelt riigi vajadust kehtestada suveräänsust kogu oma territooriumil, ka merealal, kindlalt ja nähtavalt.

²⁰ **Till, Geoffrey** 2014. Are Small Navies Different? – Mulqueen, Michael; Sanders, Deborah; Speller, Ian (eds.). *Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace*. Dorchester: Ashgate Publishing Company, p. 27. [Till 2014]

²¹ **Murumets** 2016, lk 12.

²² **Borresen** 2004, p. 253.

²³ **Murumets, Jaan** 2019. Ründekünnise kontseptsioon väikeriigi kaitsestrateegias. – Saumets, Andres (toim.). *Sõjateadlane*, nr 12. Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 96–97.

²⁴ **Laanemets** 2014a, lk 25.

Väikeste merevägede probleemid

Väikestel merevägedel on eriomased probleemid. Kuigi ka suured mereväed võivad kannatada raha, isikkoosseisu ja varustuse nappuse käes, on väikeste merevägede vastupidavus väiksem ja igal kärpel võivad olla saatuslikud tagajärjed. Varustuse ja isikkoosseisu vähenemine eelarvekärbete tõttu võib avaldada väikestele merevägedele ebaproportsionaalselt suurt mõju, sest nende ressursid on erinevate ülesannete täitmisest niigi pingul. Vaid mõne aluse teenistusest väljaarvamine võib kaasa tuua terve võime kaotuse. Kuna mitme olulise valdkonnaga mereväes tegutseb ainult väike hulk spetsialiste või isegi ainult üks inimene, põhjustab nende teenistusest lahkumine oluliste teadmiste kadumise kogu väeliigis.²⁵

Jätkuv sõjandusrevolutsioon (ingl *revolution in military affairs*) on loonud olukorra, kus uued lahingusüsteemid on hoopis võimsamad, aga ka eellastest kallimad. Selline olukord on tekitanud omamoodi struktuuralse desarmeerimise: kuigi iga relvaplatform on varasematest suutlikum, suudavad riigid neid endale järjest vähem lubada.²⁶ Isegi Ameerika Ühendriigid ei suuda hoida teenistuses 355 suurt sõjalaeva, nagu planeeritud²⁷. Suurbritannia kavatses küll hankida 4,16 miljardi euro eest kolm Type 26 fregatti²⁸ ja 1,4 miljardi euro eest viis Type 31 korvetti²⁹, kuid ei suuda hoida oma pealveelaevastikku senises suuruses³⁰. Olemasoleva suutlikkuse alalhoidmiseks kavatakse ehitada 3,9 miljardi euro eest kolm Astute-klassi tuumaallveelaeva, kuid uute Successor-klassi allveelaevade projekt läheb eeldatavalt maksma

²⁵ **Mulqueen, Michael; Warburton, Terry** 2014. Transforming Small Navies by Systematic Innovation: A Framework for Productivity, Efficiency and Effectiveness. – Mulqueen, Michael; Sanders, Deborah; Speller, Ian (eds.). *Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace*. Dorchester: Ashgate Publishing Company, p. 55. [**Mulqueen, Warburton** 2014]

²⁶ **Loo, Bernard** (ed.) 2009. *Military Transformation and Strategy: Revolutions in Military Affairs and Small States*. London and New York: Routledge, p. 6.

²⁷ **Larter, David B.** 2019. Pentagon proposes cuts to US Navy destroyer construction, retiring 13 cruisers. – Defense News, December 24. <https://www.defensenews.com/naval/2019/12/24/pentagon-proposes-big-cuts-to-us-navy-destroyer-construction-retiring-13-cruisers/> (02.02.2020).

²⁸ **Waters, Conrad** 2017. Type 26 Global Combat Ship: Status Report. – European Security & Defence, Vol. 6, p. 68. [**Waters** 2017]

²⁹ **Bargain basement Type 31e – the Lidl frigate or an industrial miracle?** 2017. – Save the Royal Navy, October 25. <https://www.savetheroyalnavy.org/bargain-basement-type-31e-the-lidl-frigate-or-an-industrial-miracle/> (04.06.2020).

³⁰ **Waters** 2017, p. 68.

juba 35–46 miljardit eurot³¹. Soome Laivue 2020 projekti maksumuseks on planeeritud 1,2 miljardit eurot. Projekti käigus hangitakse nelja raketikaatri ja kolme miiniveeskaja asendamiseks neli uut korveti.³² Lisaks sellele kulutab Soome SSM2020 projekti raames 162 miljonit eurot (koos võimaliku 193 miljoni eurose jätkulepinguga) uute laevavastaste raketide hankeks³³.

Mõistagi saab ka odavamalt: Hiina Houbai-klassi raketikaatri tükihinnaks arvestatakse 45 miljonit eurot ja Taiwani Kuang Hua VI klassi raketikaatri hinnaks kõigest 9 miljonit eurot³⁴. Indoneesia merevägi hankis hiljuti neli Clurit-klassi raketikaatrit hinnaga 4,7 miljonit eurot laeva eest ja kuus Pari-klassi patrull-laeva hinnaga 3,2 miljonit eurot laeva eest³⁵. Meie Politsei- ja Piirivalveameti laev Kindral Kurvits osteti Euroopa Liidu abiga 33 miljoni euro eest³⁶, sellest väiksem Raju pisut enam kui 16 miljoni euro eest³⁷ ning kaks veel väiksemat mereväe väekaitsekaatrit kokku vaid 3,9 miljoni euro eest³⁸.

Neid arve võrreldes tuleb mõista, et erinevad fregatid ja patrull-laevad või allveelaevad on ka oma võimetelt väga erinevad laevad ja uue projekti hind pole sama, mis üksiku laeva hind. Samuti on suur vahe, kas lugeda laeva maksumuseks ainult platvormi hind või liita sellele ka sensorid, side-seadmed, relvad, laskemoon jm. Uut varustust hankides ei tohi mõelda ainult ostuhinnale, vaid kuludele kogu elutsükli jooksul, mis sisaldab hankimis-, hooldus-, moderniseerimis-, seadistus-, käitus-, väljaõppe-, toetava taristu,

³¹ **Waters, Conrad** 2016. British Naval Construction. Current Programmes and Future Prospects. – European Security & Defence, Vol. 5, pp. 50–52.

³² **Squadron 2020. The Finnish Defence Forces' strategic project** 2017. – Ministry of Defence, Finland, p. 3. http://www.defmin.fi/files/3819/Squadron_2020_The_Finnish_Defence_Forces_strategic_project.pdf (06.08.2020).

³³ **Finnish Navy to acquire new Surface-to-surface Missile system** 2018. – Valtioneuvosto, Finnish Government, July 6. <https://valtioneuvosto.fi/en/-/merivoimille-uusi-pintatorjuntaohjusjarjestelma> (20.12.2020).

³⁴ **Tessmann, William; Marzluff, Daniel; Guptill, Murray** 2019. Maximizing the maritime: a call for naval investment. – The Alliance Five Years after Crimea: Implementing the Wales Summit Pledges. NATO Defense College (NDC) Research Paper, No. 7, p. 37.

³⁵ **Barone, Marco Giulio** 2017. Subversion in Indonesian Waters. 'Clurit' Class and its Subversion: A Staple in Indonesian Maritime Security. – Naval Forces. International Forum for Maritime Power, Vol. 5, pp. 78–79.

³⁶ **Mäekivi, Mirjam** 2012. Piirivalve sai kätte uue reostustõrjelaeva. – Postimees, 3. august.

³⁷ **PPA võttis teenistusse uue patrull-laeva** 2018. – Politsei- ja Piirivalveamet, 16. august. <https://www.politsei.ee/et/uudised/ppa-vottis-teenistusse-uu-patrull-laeva-130> (26.02.2020).

³⁸ **Randlaid, Sven** 2020. Eesti mereväele anti üle väekaitsekaatrid. – Postimees, 10. detsember. <https://www.postimees.ee/7130407/eesti-merevaele-anti-ule-vaekaitsekaatrid> (20.12.2020).

teenistusest väljaarvamise või utiliseerimis- ja muid kulusid.³⁹ Kuna relvasüsteemi hooldus ja moderniseerimine moodustab arvestuslikult 60% elutsüklikuludest⁴⁰, on seda mõistlik planeerida juba hanget kavandades. Näiteks Itaalia kavatseb kulutada 5,4 miljardit eurot oma laevastiku uuendamise programmile, mis sisaldab ühe logistikatoetuslaeva, seitsme mitmeotstarbelise patrull-laeva ja kahe kiire varustuslaeva ostu ning kümneaastast hooldust⁴¹. Kanada kulutab juba 2,9 miljardit eurot oma kaheteistkümne Halifax-klassi fregati moderniseerimiseks ning kavatseb kulutada lisaks 1,5 miljardit eurot viie Harry DeWolf-klassi arktilise avamere patrull-laeva ostuks ja 1,4 miljardit eurot nende hoolduseks 25 aasta jooksul⁴².

Riikide eelarved ei ole võrdsed. Suurbritannia kaitse-eelarve oli 2017. aastal umbes 56 miljardit eurot (2,11% sisemajanduse koguproduktist ehk SKP-st). Singapuri kaitse-eelarve oli samal aastal 6,55 miljardit eurot ehk 3,16% SKP-st. Itaalia ja Kanada vastavad arvud olid 25 miljardit eurot ja 1,21% ning 23 miljardit eurot ja 1,44%.⁴³ Eesti, väga uhke oma kaheprotsendiliste kaitsekulutuste üle, kulutas 2017. aastal riigikaitsele kõigest 489,7 miljonit eurot ehk 2,03% SKP-st⁴⁴ (2020. aasta eelarve näeb ette 615,2 miljonit eurot ehk 2,11%)⁴⁵. Leedu planeeritud kaitse-eelarve oli samal aastal pea poolteist korda suurem, 723,8 miljonit eurot, ehkki vaid 1,8% SKP-st⁴⁶. Niisiis ei näita protsendid tegelikku raha. Arvestada tuleb ka, et statistikas kajastatakse andmeid erinevalt, näiteks eelmainitud Soome Laivue 2020 projekti ei arvestata kaitse-eelarve sisse.

³⁹ **Schmidt, Marty** 2017. Total Cost of Ownership TCO for Assets and Acquisition. – Building the Business Case Analysis, June 10. <https://www.business-case-analysis.com/total-cost-of-ownership.html> (08.10.2017).

⁴⁰ **In focus – the Arrowhead 140 Type 31e frigate candidate** 2019. – Save the Royal Navy, July 5. <https://www.savetheroyalnavy.org/in-focus-the-arrowhead-140-type-31e-frigate-candidate/> (04.06.2020).

⁴¹ **Peruzzi, Luca** 2016. The Italian Navy's New PPA and LSS: First Design Details Emerge. – European Security & Defence, Vol. 5, p. 56.

⁴² **Dean, Sidney E.** 2017. Canadian Armament Programmes Update. – European Security & Defence, Vol. 3, pp. 56–60.

⁴³ **The World Factbook.** – Central Intelligence Agency (CIA). <https://www.cia.gov/the-world-factbook/> (26.02.2020).

⁴⁴ **Faktileht 2017. aasta riigieelarvest.** – Rahandusministeerium.

⁴⁵ **2020. aasta riigieelarve seaduse seletuskiri.** 2020. – Tallinn: Rahandusministeerium, lk 134.

⁴⁶ **Lithuanian Defence Policy White Paper 2017.** 2017. Vilnius: Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania.

Loomulikult pole kogu kaitse-eelarve mereväe jagu. Väiksemates NATO riikides on „mereväe osa“ kaitse-eelarvest tavaliselt 25–30% (Eestis mitte enam kui 5–7%!)⁴⁷. Lisaks eelnevale kärbibvad väikeriigid kriisi ajal oma kaitsekulutusi suhteliselt rohkem kui suured riigid. 2003. ja 2013. aasta vahel kärpsid väiksemad Euroopa riigid oma kaitse-eelarvet keskmiselt 20%, kui kogu Euroopa keskmine oli 15% ja suurematel riikidel vaid 10%.⁴⁸

Kokkuhoiu eesmärgil platvormide arvu vähendamine suurendab väikeste merevägede spetsiifilisi personaliprobleeme, raskendades veelgi piisava mere-sõidu- ja juhtimiskogemuse omandamist⁴⁹. See omakorda tähendab, et on vähem professionaalseid ja kogemustega mereväelasi, kes suudaksid mõjutada ja abistada poliitika kujundamist riigi tasandil. Ilma sellise erialase sisendita poliitika tõenäoliselt ei toeta mereväelisi eesmärke, vaid mereväele lihtsalt öeldakse, milles poliitika seisneb.⁵⁰

Spetsiifiliste ülesannete tõttu peaks rannikuvõimu merevägi eelistama kvantiteeti kvaliteedile – tal peaks olema pigem rohkem odavamaid kui vähe väga kalleid platvorme⁵¹. Sageli võib ainus lahendus olla odavama varustuse ostmine valmislahendusena *off-the-shelf* või järelturult. Kuid odavamad lahendused ei pruugi olla parimad just nende geograafiliste olude või selle konkreetse mereväe jaoks.⁵²

Tasakaalus laevastiku vajalikkus ja võimalused probleeme lahendada

Vahel väidetakse, et väikeriigid ei saa endale lubada tasakaalus laevastikku (või üldse mingit laevastikku). Mõistlikum oleks seega laevastikust loobuda ja kaitsta oma mereala kaldaradarite, kaldalt lastavate laevavastaste raketite või lennuvahenditega. Vähemalt esialgu pole siiski võimalik merel olevat võõrast laeva identifitseerida, peatada või kontrollida ilma kaldalt

⁴⁷ Laanemets, Ott 2014b. Sõjaline riigikaitse merel ja riigilaevastik. – Sõdur, nr 2, lk 29–30. [Laanemets 2014b]

⁴⁸ Urb 2016a, lk 36–37.

⁴⁹ Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace 2014. Speller, Ian; Sanders, Deborah; Mulqueen, Michael (eds.). Dorchester: Ashgate Publishing Company, p. 9. [Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace 2014]

⁵⁰ Till 2014, p. 8.

⁵¹ Børresen 2004, p. 254; Holmes 2012.

⁵² Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace 2014, p. 8.

lahkumata. Ilma laevastikuta poleks võimalik demonstreerida riigi kohalolekut merel. Samuti põhjustaks laevastikust loobumine kõiki ülalmainitud probleeme, mis on tingitud mereväe isikkoosseisu ja teadmiste puudumisest. Mereasjade mõistmiseks peab merevägi ka merd sõitma. Kuigi panustamine suurde hulka jalaväelastesse vaid mõne laeva asemel võib näida kulutõhus, ei kaitse see kuidagi riigi huvisid merel ning meredomeeni ignoreerimine võib minna rannikuriigile kalliks maksma. Selleks, et merevägi oleks võimeline oma ülesandeid täitma, vajab ta „oma õiglast osa“ kaitse-eelarvest.

Basil Germond väidab, et merevägede roll on jõukuvamine. Väikesed mereväed saavad seda teha koostöös suurematega, kui nad panustavad nišivõimeisse.⁵³ Geoffrey Till soovib samuti spetsialiseerumist ja osalusstrateegiat – panustamist mitmeriigi-mereoperatsioonidesse ilma iseseisva tegutsemisvõimeta operatsiooni- ja strateegiatasandil⁵⁴. Ameerika Ühendriikide või NATO seisukohalt on väikeriikide merevägede spetsialiseerumine soovitatav, sest väikestest tasakaalus laevastikest ei saa moodustada sellist tugevat löögijõudu nagu suurest laevastikust, mida võimendatakse vajalike nišivõimetega⁵⁵. Kuid säärane spetsialiseerumine võib muuta väikeriigi mereväe nišimereväeks, mis on küll väga suutlik ja koostöövõimeline mõnes valdkonnas, kuid millel puuduvad võimed ja teadmised paljudes muudes laiades valdkondades. Ainult miinitõrjele pühendunud Eesti merevägi on siinkohal sobiv näide. Sellised mereväed ei suuda luua usutavat heidutust ega panustada piisavalt iseseisvasse kaitsevõimesse. Isegi liitlaste olemasolul ei pruugi sellise mereväega riik puudulike teadmiste tõttu mõista, millist abi ta tegelikult vajab, või osata saadud toetust parimal moel ära kasutada. Ammugi ei suuda selline riik mõjutada liitlaste operatsioone omaenda või lähipiirkonna vetes. Rahuajal võib selline merevägi sattuda olukordadesse, kus tal pole sobivaid võimeid riigi vetes toimunud rikkumistele adekvaatseks vastamiseks. Selleks, et mitte suurvõimude sõltlaseks manduda, peab rannikuriik hoidma ja arendama oma merevõimu.⁵⁶ Eriti rahuajal ei saa riik delegeerida teatud merelisi ülesandeid (nt merevaatlus, kohalolek ja merejulgeoleku tagamine) ilma osast oma suveräänsusest loobumata⁵⁷.

⁵³ **Germond, Basil** 2014. *Small Navies in Perspective: Deconstructing the Hierarchy of Naval Forces*. – Speller, Ian; Sanders, Deborah; Mulqueen, Michael (eds.). *Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace*. Dorchester: Ashgate Publishing Company, p. 49.

⁵⁴ **Till** 2013, pp. 29, 41.

⁵⁵ **Urb** 2016a, lk 37.

⁵⁶ **Børresen** 2004, pp. 256–257.

⁵⁷ **Laanemets** 2014b, lk 30.

Riikide koostöö lubab siiski säästa raha ja võimeid suurendada. Koostöö võimaldab soodsamaid hankeid, väljaõpet ja hooldust. Parim näide on ilmselt koostöö Hollandi ja Belgia mereväe vahel. Admiral Beneluxi juhtimisel ja tihedas koostöös väljaõppe ning laevade ja varustuse hoolduse vallas on neist saanud peaaegu üks merevägi. 1990. aastatest 2000. aastate alguseni tegid ka Balti riikide mereväed tihedat koostööd. Tegutsesid ühine eskaader BALTRON, sidekool Tallinnas, tuukrikool Liepājas ja hoolduskeskus Klaipėdas, kuid praeguseks on koostöö tunduvalt vähenenud. Balti riikide võimetus ühishankeid korraldada on suisa kurikuulus. Sellest hoolimata pakkus Eesti mereväe ülem paar aastat tagasi välja nn BALTRON 2.0 projekti. Kuna kõigi Balti riikide mereväed peavad oma laevad 2030. aastateks välja vahetama, oleks mõistlik hankida ühesugused platvormid, mille baasil saaks iga riik spetsialiseeruda erinevale meresõjapidamise valdkonnale, kuid tagada piisava olukorrateadlikkuse ja kohaloleku oma merealal. Kolme riigi koostöös tekiks laevastik, millel on võimed kõigis peamistes meresõjapidamise valdkondades.⁵⁸ 8. jaanuaril 2020 Klaipėdas Eesti, Läti ja Leedu mereväe ülemate allkirjastatud „3B Naval Vision 2030+“ on esimene samm selle projekti elluviimisel.

Laiapindsus (ingl *jointness*) – väeliikide ja teiste riigi teenistuste vaheline koostöö, üksteisemõistmine ja vastastikune toetus – on veel üks võimalus säästa kulusid ja suurendada võimeid⁵⁹. Eriti oluline on see rannikuvõimu jaoks, kellel ei ole piisavalt ressursse, et arendada välja kõik vajalikud võimed eraldi igas teenistuses.⁶⁰ Eelkõige tähendab see dubleerimise vältimist, kuid mõjub ka võimekordajana, sest nii suureneb olukorrateadlikkus, üksteisest arusaamine ja paindlikkus⁶¹. Meredomeenis ja eriti väikeriigi jaoks ei ole selget vahet sise- ja välisjulgeolekul. Seepärast on soovitav merevägi ja merepiirivalve ühendada või vähemalt luua nende vahel tihe koostöö koos ühise juhtimisstruktuuri, olukorrateadlikkuse, väljaõppesüsteemi ja logistilise baasiga.⁶²

Üks võimalus laiapindsust saavutada on võimepõhine (kaitse)planeerimine. Selleks, et vältida dubleerivate või mittevajalike võimete arendamiseks

⁵⁸ **Saska, Jüri** 2017. Estonian Navy. Esinemine Balti Kaitsekolledži õppuritele mereväebaasis, 27. oktoober.

⁵⁹ **Till** 2013, pp. 113–114.

⁶⁰ **Borresen** 2004, p. 257.

⁶¹ **Terve, Mati** 2011. Soovitused mereturvalisust tagava riigilaevastiku ülesehituse muutmiseks Eesti näitel. Magistritöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

⁶² **Murumets** 2016.

ja ülalpidamiseks tehtavaid kulutusi ning oluliste võimete välja arendamata jätmise ohtu, keskendub võimepõhine planeerimine mitte organisatsioonidele, vaid riigi poliitikat ja vajadusi toetavatele võimetele. See tähendab, et teiste riigiasutuste võimeid saab kasutada riigikaitseks ja sõjavägi ei pea neid ise välja arendama, aga ka seda, et sõjaväe võimeid võib kasutada muuks kui ainult riigikaitseks.⁶³

Michael Mulqueen ja Terry Warburton soovivad süsteemset innovatsiooni, „püüdu stimuleerida ja kiirendada innovatsiooni pigem rohkemate kui vähemate hulgas“ kui vahendit, mis aitab hoida väikesed mereväed suutlikud⁶⁴. Iiri merejõudude innovatsioon ja koostöö teiste riigiasutustega on mitte ainult säästnud riigi raha, vaid ka toonud märgatavat tulu riigi majandusele⁶⁵. Geoffrey Till näeb samuti lahendust innovatsioonis, kuid hoiatab uudsete lahenduste liiga kiire kasutuselevõtu eest, sest varases innovatsiooni-etapis tehnoloogia on kallid, ebausaldusväärne ja vananeb kiiresti. Seejärel soovib ta vaesematel merevägedel lasta uuel tehnoloogial enne selle kasutuselevõttu küpseda.⁶⁶

Platvormide unifitseerimine on veel üks kokkuhoiuvõimalus. 2016. aastal Tallinnas peetud Euroopa mereväeülemate kohtumisel soovitas mereväekapten Benigno González-Aller Gross piirduda ühe suurema mitmetarbelise ning ühe väiksema ja odavama pealveelaevaklassiga. Erinevate sensorite ja relvasüsteemide moodulite kasutamine võimaldaks neil kahel laevaklassil täita kulutõhusalt laia ülesannete spektrit.⁶⁷

Mehitamata platvormides nähakse samuti kulutõhusat alternatiivi „mehitatud“ laevastikule. Kuigi on ka vastupidiseid seisukohti⁶⁸, peetakse mehitamata platvormi odavamaks ja neis nähakse võimalust kärpida personalikulusid. Teisest küljest ei ole mehitamata platvormid, vähemalt esialgu, eelkõige tehnilistel ja juriidilistel põhjustel võimelised täitma enamikku meeskonnaga laevade ülesandeid. Lisaks tooks mereväelaste arvu vähendamine kaasa ülalmainitud laiemad personaliprobleemid. Sellegipoolest võib eeldada,

⁶³ **Tulin, Deniss** 2016. Võimepõhise planeerimismetoodika kasutatavus riigi mereliste ülesannete täitmise näitel. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool.

⁶⁴ **Mulqueen, Warburton** 2014, pp. 57, 65.

⁶⁵ **Mellett** 2014, p. 79.

⁶⁶ **Till** 2013, pp. 139–143.

⁶⁷ **Urb, Taavi** 2016b. Euroopa mereväeülemate kohtumine Tallinnas. – Sõdur, nr 3, lk 32.

⁶⁸ **Drennan, James E.** 2015. How to Fight an Unmanned War. – Jackson, John E. (ed.). The U.S. Naval Institute on Naval Innovation. Annapolis: Naval Institute Press, p. 124.

et uued tehnoloogiad võimaldavad tunduvalt vähendada laevadel vajatavat isikkoosseisu.

Mõnikord võib jõukam liitlasriik olla huvitatud väiksema riigi mereväe toetamisest, sest tema jaoks võib olla kõige soodsam toetada oma huvialas tegutsevat nõrgemat partnerit, mitte seda ala oma mereväega kontrollida. Äärmusliku näitena võib rikkam riik hankida platvormid, aga jätta nende mehitamise ja nendega opereerimise vaesema partneri hooleks. Euroopa riigid toetasid Balti riikide merevägede ülesehitamist 1990. aastatel. Saksa merevägi kolis sisuliselt ühe oma miinitõrjeskaadri Balti riikidesse, kinkides laevad, korraldades meeskondade väljaõppe ja toetades laevade hooldusega.

Kokkuvõte

Meredomeen pakub suuri võimalusi, aga ka ohte, mida rannikuriik ei või ignoreerida. Oma suveräänsuse ja huvide kaitsmiseks merel vajab väike rannikuriik mereväge, mis on vähemalt võimeline demonstreerima riigi kohalolekut merel ja mõjuma künnisena selge jõu vastu. Eriti oluline on see sõja ja rahu vahelises hallalas. Väikeriigi jaoks puudub meredomeenis selge erinevus sisemise ja välise julgeoleku vahel, samuti on muutunud laialivalgavaks piir sõja- ja rahuaja vahel. Tasakaalus laevastik, mis suudab tegutseda kogu konfliktispektris ja millel on võimeid kõigis peamistes meresõjapidamise valdkondades, on parim vahend merel riigi suveräänsuse kehtestamiseks ja huvide kaitsmiseks.

Tasakaalus laevastiku loomiseks vajab merevägi oma osa (kaitse)eelarves. Kuigi väikeriikidel on mereväe loomisel ja ülalpidamisel spetsiifilisi probleeme – eelkõige raha ja inimvara, aga ka teadmiste nappus –, ei ole mereväest loobumine või selle nišimereväeks muutmine soovitatavad lahendused. Selline tee võib küll näida tõhus, kuid välistab riigi huvide kaitsmise ja usutava heidutuse riigi merealal ega toeta kuigivõrd iseseisvat kaitsevõimet. Doubleerimise ja killustatuse vältimine, riigisisene ja riikidevaheline koostöö, laiapiindsus ja teadlik innovatsioon peaks muutma tasakaalus laevastiku jõukohaseks ka väikeriigile. Kokkuvõttes ei ole ka väikesel rannikuriigil peale tasakaalus laevastiku väljaarendamise muid tõsiselt võetavaid võimalusi.

Kirjandus ja allikad

- 2020. aasta riigieelarve seaduse seletuskiri.** 2020. Tallinn: Rahandusministeerium.
- Bailes, Alyson J. K.; Rickli, Jean-Marc; Thorhallsson, Baldur** 2014. *Small States, Survival and Strategy*. – Wivel, Anders; Bailes, Alyson J. K.; Archer, Clive (eds.). *Small States and International Security: Europe and Beyond*. London and New York: Routledge.
- Bargain basement Type 31e – the Lidl frigate or an industrial miracle?** 2017. – Save the Royal Navy, October 25.
<https://www.savetheroyalnavy.org/bargain-basement-type-31e-the-lidl-frigate-or-an-industrial-miracle/> (04.06.2020).
- Barone, Marco Giulio** 2017. *Subversion in Indonesian Waters. 'Clurit' Class and its Subversion: A Staple in Indonesian Maritime Security*. – Naval Forces. *International Forum for Maritime Power*, Vol. 5.
- Bowers, Ian** 2014. *The Republic of Korea Navy – a “Big” Small Navy*. – Mulqueen, Michael; Sanders, Deborah; Speller, Ian (eds.). *Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace*. Dorchester: Ashgate Publishing Company, pp. 95–107.
- Børresen, Jacob** 2004. *Coastal Power: The Sea Power of the Coastal State and the Management of Maritime Resources*. – Hobson, Rolf; Kristiansen, Tom (eds.). *Navies in Northern Waters 1721–2000*. London: Frank Cass.
- Dean, Sidney E.** 2017. *Canadian Armament Programmes Update*. – *European Security & Defence*, Vol. 3.
- Drennan, James E.** 2015. *How to Fight an Unmanned War*. – Jackson, John E. (ed.). *The U.S. Naval Institute on Naval Innovation*. Annapolis: Naval Institute Press.
- Faktileht 2017. aasta riigieelarvest.** – Rahandusministeerium.
- Finnish Navy to acquire new Surface-to-surface Missile system** 2018. – Valtioneuvosto, Finnish Government, July 6.
<https://valtioneuvosto.fi/en/-/merivoimille-uusi-pintatorjuntaohjusjarjestelma> (20.12.2020).
- Germond, Basil** 2014. *Small Navies in Perspective: Deconstructing the Hierarchy of Naval Forces*. – Speller, Ian; Sanders, Deborah; Mulqueen, Michael (eds.). *Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace*. Dorchester: Ashgate Publishing Company, pp. 33–50.
- Holmes, James R.** 2012. *Small Navy, Strong Navy*. – *The Diplomat*, December 20.
<http://thediplomat.com/2012/12/small-navy-strong-navy/> (13.09.2017).
- In focus – the Arrowhead 140 Type 31e frigate candidate** 2019. – Save the Royal Navy, July 5.
<https://www.savetheroyalnavy.org/in-focus-the-arrowhead-140-type-31e-frigate-candidate/> (04.06.2020).
- Laanemets, Ott** 2014a. *Eesti merejõudude ülesannete analüüs ja sellest tulenevad laevatüübid*. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool.
- Laanemets, Ott** 2014b. *Sõjaline riigikaitse merel ja riigilaevastik*. – *Sõdur*, nr 2, lk 28–30.

- Larter, David B.** 2019. Pentagon proposes cuts to US Navy destroyer construction, retiring 13 cruisers. – Defense News, December 24.
<https://www.defensenews.com/naval/2019/12/24/pentagon-proposes-big-cuts-to-us-navy-destroyer-construction-retiring-13-cruisers/> (02.02.2020).
- Lithuanian Defence Policy White Paper 2017.** 2017. Vilnius: Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania.
- Loo, Bernard** (ed.) 2009. Military Transformation and Strategy: Revolutions in Military Affairs and Small States. London and New York: Routledge.
- Maass, Matthias** 2017. Small states in world politics. The story of small state survival, 1648–2016. Manchester University Press.
- Main, Douglas** 2015. Undersea Cables Transport 99 Percent of International Data. – Newsweek, April 2.
<https://www.newsweek.com/undersea-cables-transport-99-percent-international-communications-319072> (20.12.2020).
- McDevitt, Michael** 2014. Small Navies in Asia: The Strategic Rationale for Growth. – Mulqueen, Michael; Sanders, Deborah; Speller, Ian (eds.). Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace. Dorchester: Ashgate Publishing Company.
- Mellet, Mark** 2014. Adaptive Dynamic Capabilities and Innovation: The Key for Small Navies Protecting National Interests at and from the Sea. – Mulqueen, Michael; Sanders, Deborah; Speller, Ian (eds.). Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace. Dorchester: Ashgate Publishing Company.
- Mulqueen, Michael; Warburton, Terry** 2014. Transforming Small Navies by Systematic Innovation: A Framework for Productivity, Efficiency and Effectiveness. – Mulqueen, Michael; Sanders, Deborah; Speller, Ian (eds.). Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace. Dorchester: Ashgate Publishing Company.
- Murumets, Jaan** 2016. Eesti merejulgolek. Uuringu raport. – ENDC Occasional Papers, Vol. 5. Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus.
- Murumets, Jaan** 2019. Ründekünnise kontseptsioon väikeriigi kaitsestrateegias. – Saumets, Andres (toim.). Sõjateadlane, nr 12. Tartu: Eesti Ülikoolide Kirjastus, lk 91–107.
- Mäekivi, Mirjam** 2012. Piirivalve sai kätte uue reostustõrjelaeva. – Postimees, 3. august.
- Peruzzi, Luca** 2016. The Italian Navy's New PPA and LSS: First Design Details Emerge. – European Security & Defence, Vol. 5.
- PPA võttis teenistusse uue patrull-laeva** 2018. – Politsei- ja Piirivalveamet, 16. august.
<https://www.politsei.ee/et/uudised/ppa-vottis-teenistusse-uee-patrull-laeva-130> (26.02.2020).
- Randlaid, Sven** 2020. Eesti mereväele anti üle väekaitsekaatrid. – Postimees, 10. detsember.
<https://www.postimees.ee/7130407/eesti-merevaele-anti-ule-vaekaitsekaatrid> (20.12.2020).
- Saska, Jüri** 2017. Estonian Navy. Esinemine Balti Kaitsekolledži õppuritele mereväebaasis, 27. oktoober.

- Schmidt, Marty** 2017. Total Cost of Ownership TCO for Assets and Acquisition. – Building the Business Case Analysis, June 10.
<https://www.business-case-analysis.com/total-cost-of-ownership.html> (08.10.2017).
- Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace** 2014. Speller, Ian; Sanders, Deborah; Mulqueen, Michael (eds.). Dorchester: Ashgate Publishing Company.
- Squadron 2020. The Finnish Defence Forces' strategic project** 2017. – Ministry of Defence, Finland.
http://www.defmin.fi/files/3819/Squadron_2020_The_Finnish_Defence_Forces_strategic_project.pdf (06.08.2018).
- Terve, Mati** 2011. Soovitud mereturvalisust tagava riigilaevastiku ülesehituse muutmiseks Eesti näitel. Magistritöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Tessmann, William; Marzluff, Daniel; Guptill, Murray** 2019. Maximizing the maritime: a call for naval investment. – The Alliance Five Years after Crimea: Implementing the Wales Summit Pledges. NATO Defense College (NDC) Research Paper, No. 7, pp. 31–40.
- The World Factbook.** – Central Intelligence Agency (CIA).
<https://www.cia.gov/the-world-factbook/> (26.02.2020).
- Till, Geoffrey** 2013. Seapower: A Guide for the Twenty-First Century. Revised and updated third edition. New York: Routledge.
- Till, Geoffrey** 2014. Are Small Navies Different? – Mulqueen, Michael; Sanders, Deborah; Speller, Ian (eds.). Small Navies: Strategy and Policy for Small Navies in War and Peace. Dorchester: Ashgate Publishing Company.
- Tulin, Deniss** 2016. Võimepõhise planeerimismetoodika kasutatavus riigi mereliste ülesannete täitmise näitel. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool.
- Urb, Taavi** 2016a. Euroopa mereline julgeolekulõhe. – Sõdur, nr 9, lk 36–37.
- Urb, Taavi** 2016b. Euroopa mereväeülemate kohtumine Tallinnas. – Sõdur, nr 3, lk 32–33.
- Vego, Milan N.** 1999. Naval Strategy and Operations in Narrow Seas. London: Taylor and Francis.
- Waters, Conrad** 2016. British Naval Construction. Current Programmes and Future Prospects. – European Security & Defence, Vol. 5.
- Waters, Conrad** 2017. Type 26 Global Combat Ship: Status Report. – European Security & Defence, Vol. 6.
- Wivel, Anders; Bailes, Alyson J. K.; Archer, Clive** 2014. Setting the Scene: Small States and International Security. – Wivel, Anders; Bailes, Alyson J. K.; Archer, Clive (eds.). Small States and International Security: Europe and Beyond. London and New York: Routledge, pp. 3–25.
- Мурашов, Е. А.** 2002. Основы тактики военно-морского флота. Санкт-Петербург: Министерство обороны Российской Федерации.

Kaptenleitnant **TAAVI URB**, MA

KVA õppeosakonna mereväe õppekava juht-lektor